

Upadłość konsumencka

Ochrona konsumenta czy opieka socjalna?

Prof.dr hab. Włodzimierz Szpringer

KONFERENCJA EKONOMIA I PRAWO
UPADŁOŚCI PRZEDSIĘBIORSTW

POLSKA PRAKTYKA WZGLĘDEM
MIĘDZYNARODOWYCH STANDARDÓW

CONFERENCE ON LAW & ECONOMICS
OF INSOLVENCY - POLISH PRACTICE
FACES INTERNATIONAL STANDARDS

Prawna instytucja upadłości konsumenckiej obowiązuje w wielu krajach na całym świecie i ma najróżniejsze oblicza

- od konserwatywnego
- (Chiny, Turcja, Egipt, Węgry, Czechy, Włochy, Brazylia, Meksyk, Argentyna)
- przez umiarkowane
- (Indie, Japonia, wszystkie państwa skandynawskie, Niemcy, Francja, Hiszpania, Izrael, Republika Południowej Afryki, Kenia)
- do liberalnego
- (przede wszystkim Stany Zjednoczone i Wielka Brytania, a ponadto Kanada, Australia, Hongkong, Tajwan, Rosja, Holandia)

Dwa modele upadłości konsumenckiej

- Amerykański „fresh start” (łatwe bankructwo „na życzenie”, permissywne systemy oddłużania)
- Kontynentalno-europejski „earned fresh start” (bankructwo i oddłużanie dla pechowych lecz uczciwych dłużników)

Wspólny mianownik rozwoju obu modeli to:

- Ograniczanie dostępu do upadłości konsumenckiej
- Ocena moralności płatniczej dłużnika (zapobieganie hazardowi moralnemu i lekkomyślnemu zadłużaniu się na koszt społeczeństwa)
- Stosowanie instytucji upadłości konsumenckiej do pasywnego zadłużenia, wynikającego z obiektywnych okoliczności (nie zawinionych przez konsumenta)

Tendencja regulacji „fresh start” jest silniejsza w krajach, w których:

- Państwo nie przykłada dużej wagi do regulacji stosunków kredytowych, rynek opiera się na swobodzie umów
- Banki oraz parabanki mogą określać swobodnie standardy kredytowania
- Programy socjalne są niewielkie
- Państwo promuje przedsiębiorczość i podejmowanie ryzyka („risk-taking society”)

Koncepcja aktywności „na przedpolu” upadłości konsumenckiej”

- Odpowiedzialne udzielanie kredytu (obie strony umowy powinny być uczciwe i wzajemnie lojalne)
- Dodatkowe rozwiązania regulacyjne (np. limity lichwy, rachunek bieżący „dla każdego”, kredyt socjalny, objęcie nadzorem parabanków)
- Prewencja nadmiernego zadłużania się gospodarstw domowych (polityka edukacyjna, zatrudnienia, prorodzinna, ochrony zdrowia, socjalna)

Różne punkty ciężkości regulacji krajowych

- Akcent na analizę „nienormalnych” zachowań dłużnika
- Badanie metod windykacji, kumulacji długów, handlu wierzytelnościami
- Skala funkcji ochronnych (tylko ochrona konsumenta – czy także ochrona socjalna?)
- Okresy monitorowania solidności konsumenta (nawet do kilku lat)
- Zróżnicowany dostęp do postępowania (w miarę swobodny – raczej ograniczony)
- Różnice w skutkach prawnych (z oddłużeniem całkowitym, częściowym lub nie)
- Wniosek o upadłość – prawem tylko dłużnika lub także wierzycieli

Krajowe systemy upadłości konsumenckiej zbliżają się wzajemnie, lecz nadal istnieją różnice

- Akcent na rehabilitację, ale także moralność płatniczą dłużnika (kraje skandynawskie)
- Podkreślenie rehabilitacji, lecz też spłaty długu, solidności i reedukacji (Niemcy, Austria)
- Silne wsparcie władzy publicznej dla negocjacji między wierzycielem a dłużnikiem (Francja)
- Wykluczanie upadłości osób fizycznych, jeżeli nie prowadzą przedsiębiorstwa (Grecja, Włochy)
- Szukanie „stanów pośrednich” między ideą „fresh start” a „earned fresh start” (USA, UK)

Regulacja upadłości konsumenckiej

- Z reguły dwufazowa (przedsądowa oraz sądowa)
- Najpierw próba kompromisu z wierzycielami
- Obligatoryjne plany spłaty i skorzystanie z doradztwa lub szkolenia
- Okresy monitorowania solidności konsumenta, których ewaluacja może zapewnić oddłużenie
- Preferencja dla restrukturyzacji długu zamiast oddłużenia „na życzenie”
- Upadłość tylko w przypadkach pasywnego zadłużenia, niezawinionego przez konsumenta
- W Polsce zamiast planu spłaty – od razu kosztowna procedura likwidacyjna prowadzona przez syndyka

Odmowa upadłości konsumenckiej, jeżeli dłużnik:

- Spowodował nadmierne zadłużenie nieodpowiedzialnym zachowaniem
- Nie czynił racjonalnych wysiłków, by spłacić dług
- Znaczącą część długu ujawnił krótko przed złożeniem wniosku
- Udzielał fałszywych lub niepełnych informacji

W interesie najszerszej grupy konsumentów regulacja powinna:

- Chronić uzasadnione interesy wierzycieli, zapewniać skuteczną egzekucję zabezpieczeń i sprawne sądownictwo
- Próbować poprawić ekonomiczną kondycję dłużnika oraz wspierać wysiłki obu stron umowy dla uzyskania kompromisu
- Dodatkowo zapobiegać popadaniu w pułapkę nadmiernego zadłużenia tzw. wrażliwych konsumentów
- Sprowadzić pozycję wierzycieli uprzywilejowanych do ekonomicznie rozsądnego poziomu (ale co na to banki?)

Bariery harmonizacji

- Różnice systemów upadłości konsumenckiej wynikają nie tylko z różnych zapatrywań na samą procedurę.
- Różne są także standardy dobrobytu, rynki kredytu konsumenckiego oraz systemy opieki socjalnej, ochrony zdrowia czy rynku pracy.
- Elementy te powodują również znaczące trudności w badaniach porównawczych

Istnieją przypadki w orzecznictwie, które można kwalifikować jako arbitraż prawny (konkurencję regulacyjną)

- oferowanie poddania się lepszej i szybszej francuskiej upadłości konsumenckiej obywatelom Niemiec, którym „załatwia” się mieszkanie na terytorium Francji - władze niemieckie muszą to uznać
- kwestionowanie kluczowych zasad traktatu (skarga wierzyciela o ochronę prawa własności , który kwestionuje efekt procedury oddłużania w ramach upadłości konsumenckiej)
- zagrożenie spójności realizacji procedury upadłości konsumenckiej w danym kraju, w konsekwencji różnic w systemach prawa cywilnego i rodzinnego (np. dopuszczania w niektórych krajach tzw. związków partnerskich)

Rozporządzenie z 29.V.2000r. stanowi istotny krok ku ujednoczeniu problematyki międzynarodowych upadłości.

- Dzięki zawartym w nim regulacjom ograniczona została możliwość *forum shopping* czyli zjawisko nadużywania możliwości wyboru przez wierzyciela albo dłużnika prawa upadłościowego danego kraju - w celu pokrzywdzenia jednej ze stron.
- Wierzyciele zyskali natomiast możliwość zgłaszania do masy upadłości swoich wierzytelności w każdym państwie Unii Europejskiej, w którym toczy się postępowanie upadłościowe
- Nowa ustawa Prawo upadłościowe i naprawcze jest zbieżna z rozwiązaniami przyjętymi w rozporządzeniu Unii Europejskiej
- W obu regulacjach zasadniczym rozwiązaniem, które ma usprawnić upadłość międzynarodową, jest instytucja uznania zagranicznych postępowań upadłościowych

Jaka jest rola rozporządzenia Rady Unii Europejskiej z 29 maja 2000 o upadłości?

- W instytucji upadłości konsumenckiej kwestia ta pozostaje niejasna

Istnieją bowiem kraje:

- – wprost nawiązujące do rozporządzenia z 2000 r. (Belgia, Holandia),
- – nawiązujące nie wprost (Niemcy, Austria),
- – pomijające je milczeniem (Francja, Finlandia, Luksemburg, Szwecja)